

Pražská hradiště v mladší a pozdní době hradištní

JULIE RICHTEROVÁ

V poslední době nabývá na významu studium forem raně středověkého osídlení v oblasti agrárního zázemí pražské aglomerace (Klápště, Smetánka, Dragoun 1983). Jestliže má být realizován výzkum pražské oblasti v komplexnosti, nemělo by být opomíjeno ani studium pražských hradišť mladohradištního a pozdně hradištního období.

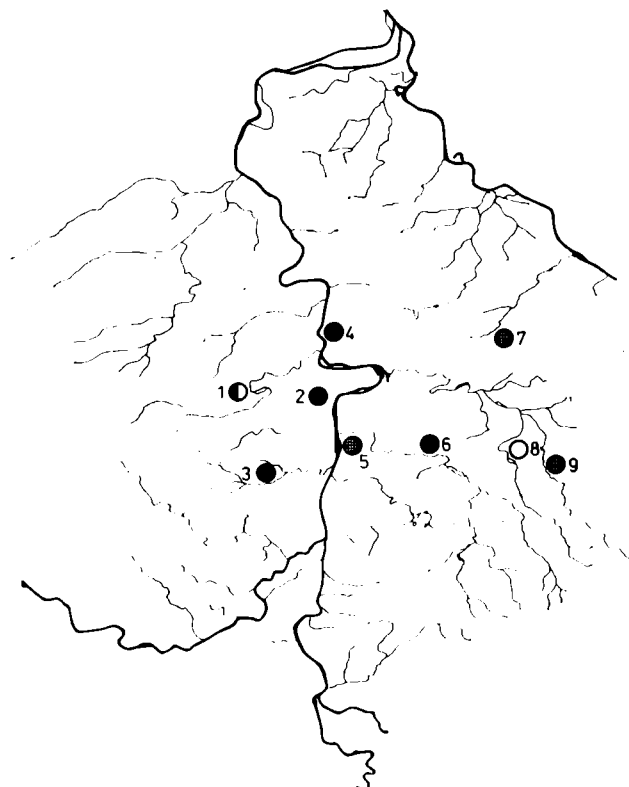
Tato mladá hradiště měla na území Prahy svůj konkrétní historický význam a domníváme se, že sehrála i důležitou roli ve vývoji a formování struktury sídlištní sítě, tvořící zázemí vznikajícího města, a to jako určitá lokální centra se specifickou funkcí i charakterem osídlení. Jaká to byla funkce není zatím doloženo, i když existují značně pravděpodobné úvahy. Byla až dosud sledována více méně kuse, buď v širším kontextu nebo jen povšechně v různých přehledech, jak to dovoľoval stav jejich poznání.

Pokusíme se stručně seřadit dosavadní znalosti o chronologické posloupnosti slovanských hradišť v Praze, vydělit starší a mladší z nich, vyjádřit se ke sporným případům a uvést nově získané informace. Zvláštní pozornost bude věnována situaci v jejich zobrazování (publ. do r. 1984), tj. úrovni jejich plánované dokumentace, která je základním předpokladem dalšího studia. Předkládaná mapka (obr. 1) zachycuje všechna pražská hradiště slovanského původu s rozlišením jejich současné chronologie na základě dané kvality dostupných podkladů. Slovanská hradiště, nacházející se v pražském teritoriu před vznikem Pražského hradu, se soustřeďovala na geograficky významných bodech pražské kotliny, spíše po jejím obvodu na Z, JZ, JV a S. Přibývající osídlení v centru kotliny i za jejím okrajem na SV a V počátku Pražské kotliny se projevilo aglomerací mladších sídlišť v okolí mladších hradišť. Chronologické poměry pražských hradišť shrnuje podle současného stavu tab. č. 1.

Zastavíme se stručně u otázky dosavadního zobrazování hradištních areálů. V jeho stavu se nepřímou odráží současná pramenná hodnota pražských hradišť (tab. č. 2). Ta je, jak je vidět zejména u mladších objektů, nevelká. K obdobnému výsledku docházíme, uvedeme-li tabulku stavu terénních výzkumů (tab. č. 3). Z osmi slovanských hradišť, vynecháme-li nejasnou Dubeč, není 5 lokalit zaznamenáno v jakémkoli geodeticky dokonalejším ani schématickém elaborátu. Situace v možnostech zobrazování některých hradišť je dnes však již samozřejmě těžko řešitelná. Tak např. Vyšehrad – hradiště – je velice obtížné za daného stavu zachování přesněji rekonstruovat, ale geodetické zpracování chybí i u lokalit přístupných. MMP zvolilo k postupnému zaměřování a jeho zpracování nejprve Vinoř a potom Královice, které mají pro sledování změn v zázemí pražské předlokační aglomerace klíčový význam. Nejen tedy z důvodů relativně snazšího technického i interpretačního přístupu ke geodetickému mapování a GT průzkumu vůbec, ale především pro jejich historický význam a celý soubor otázek, vážících se k problematice příměstského zázemí, na jehož organizaci se tato hradiště patrně podílela.

Vinoř, Praha 9. O hradišti Vinoř bylo referováno v minulém roce. První výsledky GT průzkumu jsou již zpracovány včetně dokumentačních podkladů. Získaný výškopisný plán (dále jen VP) v měř. 1:500, provedený v areálu hradiště v 0,25 m a svahy v 1 m intervalu vrstevnic (tedy 4× podrobněji než u ostatních výškopisně dosud zobrazených pražských hradišť) zmapoval některé detaily, zjištěné při povrchovém průzkumu, např. depresi ve V části areálu či další nerovnosti terénu. Jejich případnou bližší interpretaci (tvrz, kostel) ověří další průzkum, zatím především geofyzikální, který bude ještě letos realizován. Ještě bych chtěla upozornit na jeden z důležitých faktů, který při předchozích průzkumech unikal – na relikty systému fortifikace v J části Velkého hradiště, tj. mezi Velkým a Malým hradištěm, kde je dobře patrná složitost opevnění, projevující se ve své destruované formě jako zdvojený val nebo dvojice valů, vymezujících buď předhradí, nebo dvojici nebo lépe dvě fáze hradiště. Historický výklad tohoto jevu je dosud otevřen.

Druhým hradištěm jsou Královice, Praha 10 – hradiště u sv. Markéty, 3 km V od Uhříněvsí a 6 km S od Říčán nad meandrem potoka Rokytky. Poslední publikovaný povrchový průzkum (Kudrnáč 1963 a 1965) přinesl jeho popis, údaj o rozloze (asi 7 ha, 55 a) a rámcovou chronologii, řadí hradiště na základě několika publikovaných stěpů do doby mladohradištní až pozdně hradištní; zmíněny jsou i středověké nálezy. MMP nechalo na jaře 1984 areál hradiště především

● středohradištní	● mladohradištní
pozdněhradištní
◐◑ nedostatečně
klasifikovaná
hradiště	○ sporná hradiště

Obr. 1. Mapa pražských hradišť.
1 – Šárka; 2 – Pražský hrad; 3 –
Butovice; 4 – Zámek u Bohnic;
5 – Vyšehrad; 6 – Hostivař; 7 –
Vinoř; 8 – Dubeč; 9 – Královice.

	LOKALITA	STARO HRADIŠTNÍ	STŘEDO HRADIŠTNÍ	MLADO HRADIŠTNÍ	LITERATURA
4	ZÁMKA u BOHNIC	■			Filip 1949; Turek 1950; Mašek 1965
1	ŠÁRKA		■		Filip 1949; Turek 1950; Kudrnáč 1963
3	BUTOVICE		■		Filip 1949; Turek 1950; Kudrnáč 1963; Mašek 1970
6	HOSTIVAŘ		■		Filip 1949; Turek 1950; Mašek 1980
2	PRAŽSKÝ HRAD			■	Borkovský 1969; Smetánka-Hrdlička-Blažerová 1973;74
5	VYŠEHRAD			■	Nechvátal 1976
7	VINOŘ			■	Kudrnáč 1963, 1964; Richterová 1984
9	KRÁLOVICE			■	Kudrnáč 1963, 1965
8	DUBEČ		?		Kudrnáč 1963

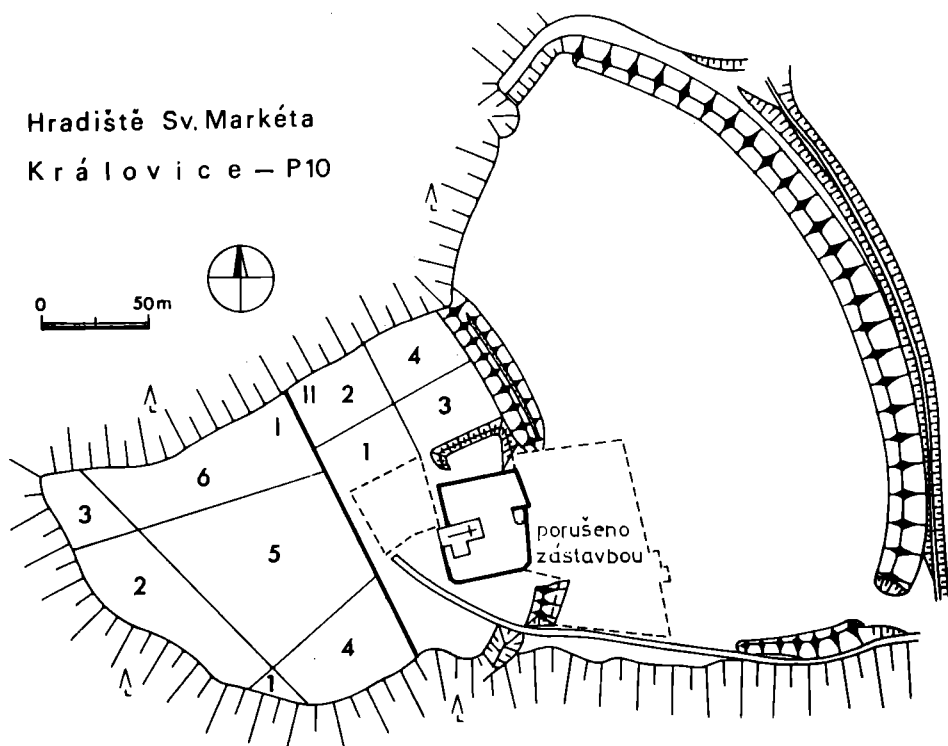
Tab. č. 1. Chronologie pražských hradišť.

	LOKALITA	VÝŠKOPIS	SCHEMA	NÁČRT	LITERATURA	POZNÁMKA
4	ZÁMKA u BOHNIC	+	+		Filip 1949; Mašek 1965	část areálu
1	ŠÁRKA	-	-	-		
3	BUTOVICE	+	-	-	Filip 1949	
6	HOSTIVAŘ	+	-	-	Filip 1949	
2	PRAŽSKÝ HRAD	-	+	-	Borkovský 1969	
5	VYŠEHRAD	-	-	-		
7	VINOŘ	-	-	+	Richterová 1984	
9	KRÁLOVICE	-	-	-		
8	DUBEČ	-	-	-		

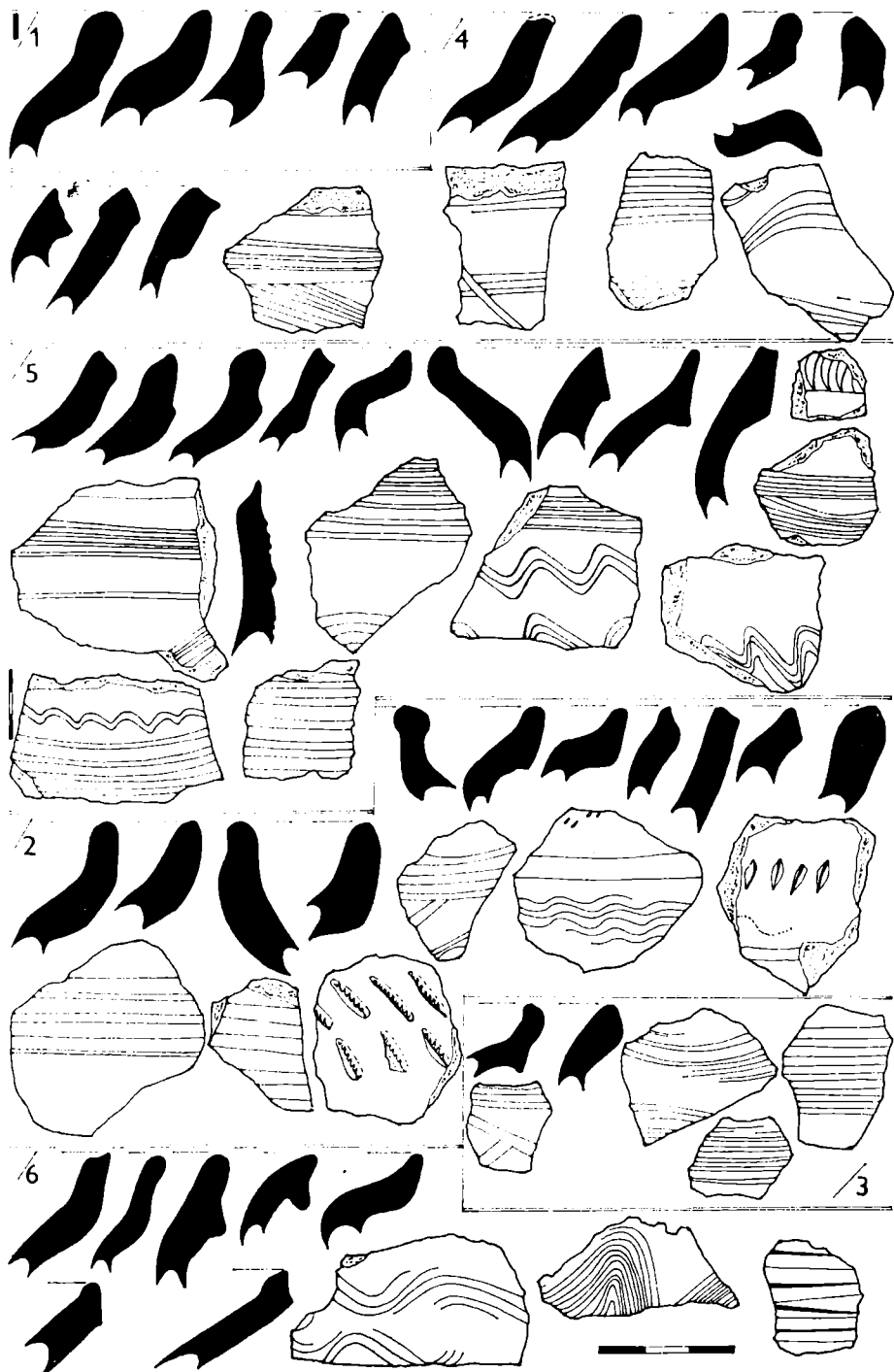
Tab. č. 2. Stav zobrazování pražských hradišť.

	LOKALITA	SYSTEMATICKÝ VÝZKUM	ZJIŠŤOVACÍ SONDÁŽ	ZJIŠŤOVACÍ SBĚR	LITERATURA
4	ZÁMKA U BOHNIC	—	+	—	Mašek 1965
1	ŠÁRKA	—	—	—	
3	BUTOVICE	—	+	+	Mašek 1970
6	HOSTIVAŘ	—	+	—	Mašek 1980
2	FRAŽSKÝ HRAD	+	—	—	Borkovský 1969; Smetánka- Hrdlička-Blažerová 1973, 74
5	VYŠETŘAD	+	—	—	Nehvátal 1976
7	VINOŘ	—	—	+	Kučrnář 1963; 64
9	KRÁLOVICE	—	—	+	Kučrnář 1963; 65
8	DUBEČ	—	—	—	

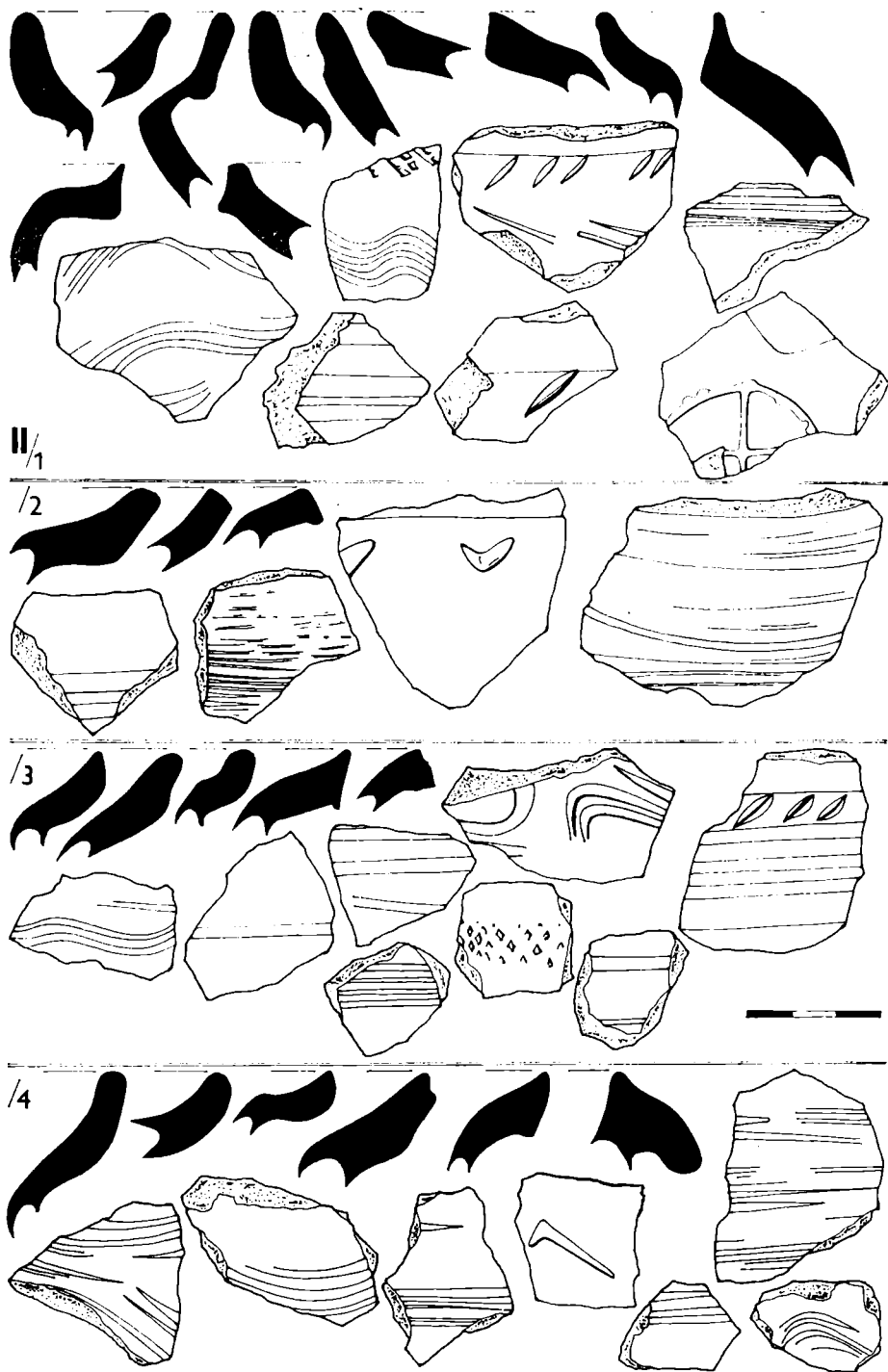
Tab. č. 3. Stav terénních výzkumů pražských hradíšť.

Obr. 2. Schématický plán hradiště Královice, Praha 10.

Obr. 3. Hradiště Královice, Praha 10. Výběr typů keramiky zastoupených v jednotlivých úsecích vnitřního areálu hradiště (úsek 1/1-6).

Obr. 4. Hradiště Královice, Praha 10 Výběr typů keramiky (II/1-4). Kresby obr. 3 a 4 H. Nedvědová.

zaměřit do schématického plánu (obr. 2) s vymezenými úseky, volenými podle morfologie terénu pro povrchový sběr, jenž se uskutečnil nejprve Z od vnitřního valu. Zastavěná plocha se soukromými pozemky a kostel se hřbitovem byla z průzkumu zatím vynechána; ve zbývajícím prostoru hradiště jsou dnes pole.

Získaný materiál, lokalizovaný do jednotlivých úseků vnitřní části hradištního areálu v počtu 1 493 zlomků, představuje keramiku převážně mladohradištní s minimálním podílem nálezů pozdně hradištního období, které se vyskytovaly v blízkosti kostela v úseku I/4 a 5 a II/3 (obr. 3, 4). Pozdější středověké nálezy nebyly zaznamenány, až s větším odstupem novověký materiál, bez jakékoliv kumulace; 1 zlomek byl pravěký (?). Na chronologické zařazení hradiště je možné dnes soudit lépe podle těchto nejnovějších nálezů, i když pochází jen z vnitřního areálu. Absence keramiky pokročilejšího 13. stol. i vrcholného středověku by navozovala domněnku, že hradiště zaniklo někdy ve 13. stol. a osídlení zde nepokračovalo ani ve zredukované formě dále do středověku. Možná, že je to odraz nějakých hlubších změn v organizaci zázemí pražské předlokační aglomerace, případně odraz změn společenské struktury. Na podzim t. r. a na jaře 1985 bude vlastní areál hradiště zaměřen do VP na obdobné úrovni jako u Vinoře. Ovšem určité otázky, které GT průzkum nevyřeší, by mohl zodpovědět jedině systematický výzkum (např. výzkum pravidelného kvadratického útvaru S od kostela – hrazené sídlo či recentní útvar?). Pro získání kvalitních podkladů k celkové situaci i podrobnější orientaci v terénu je zde však GT průzkum nenahraditelný.

K otázce funkce pozdně slovanských hradišť na území Prahy bylo vysloveno více všeobecných i konkrétních úvah; o funkci vojenské a správní uvažuje D. Třeštík (1965 a 1978), a to v souvislosti s hradištěm Vyšehrad, které pokládá za útočiště – sídlo knížecí družiny, již nebylo snadné umístit na Pražském hradě a přitom bylo důležité, aby zůstávala v dostatečné blízkosti, v případě potřeby vojenského zásahu. Hradiště Vinoř a Královice by mohly mít částečně obdobnou úlohu. Jako příklad uvádí D. Třeštík Kyjev a jeho hrady, určené pro členy knížecí družiny. Zde je opravdu známa řada hradů, současných již s nejstarším knížecím hradem, jak byly postupně objevovány archeologickým výzkumem, vedeným ve městě od počátku 20. let, až dodnes, jehož výsledky shrnula S. R. Kiljevič (1982).

K řešení problému funkce hradišť Vinoř a Královice bude jistě mocí přispět podrobnější archeologické studium osídlení vlastního zázemí hradišť. Písemné prameny o hradištích a jejich okolí jsou totiž dosti skoupé. Pokud se objevují skeptické názory na možnosti tohoto studia (Vencl 1983), nelze je sice zatím vyvrátit, ale stavíme se k těmto problémům optimisticky a další konkrétní studium věc prověří. Jako pracovní hypotézu přijímáme názor D. Třeštíka o možné ubytovací funkci pro knížecí družinu, ale zdůrazňujeme zejména předpoklad lokálního ekonomicko-správního centra knížecího velkostatku, sloužícího k vydržování eventuálních dislokovaných částí družiny, v době časné. Se změnou významu knížecí družiny by zde později zůstalo jen lokální ekonomické centrum, které za blíže zatím neznámých okolností, ale snad v souvislosti se změnami, které přineslo 13. století, zcela upadlo a území bylo rozdrobeno do držby menších feudálů. Podobný proces drobení knížecího majetku proběhl možná i na sousedním Černokostecku (Klápště 1978). Je tu i další otázka, zda Královice nereprezentují jen část tohoto procesu, který Vinoř prodělala celý. To však dosud čeká na archeologické řešení.

Literatura:

- Borkovský, I. 1969: Pražský hrad v době přemyslovských knížat. Praha.
Filip, J. 1949: Praha pravěká. Praha.
Kiljevič, S. R. 1982: Detinec Kyjeva IX.–1. pol. XIII. vv., Kyjev 1982.

- Klápště, J. 1978: Středověké osídlení Černokostelecka, PA LXIX, 423–475.
- Klápště, J.–Smetánka, Z.–Dragoun, Zv. 1983: Příspěvek ke studiu zemědělského zázemí středověké Prahy, AR XXXV, 387–426.
- Krzemieńska, B.–Třeščík, D. 1965: Přemyslovská hradiště a služební organizace přemyslovského státu, AR XVII, 624–655.
- Kudrnáč, J. 1963: Vývoj slovanského osídlení mezi pražským Povltavím, Labem, Sázavou a Výrovkou, PA LIV, 173–221.
- 1964: Průzkum vinořského hradiště u Prahy, AR XVI, 214–219, 284.
- 1965: Hradiště u Královic, AR XVII, 43–47, 64.
- Mašek, N. 1965: Problém opevnění slovanského hradiště a nálezy keramiky pražského typu na Zámkách u Bohnic, AR XVI, 182–193.
- 1970: Nové poznatky z výzkumu na hradišti v Praze-Butovicích, AR XXII, 272–285.
- 1980: Nové poznatky o hostivařském hradišti, AP 1, 167–173.
- Nechvátal, B. 1976: Vyšehrad. Praha.
- Richterová, J. 1984: Povrchový průzkum ve Vinoři (Praha 9), AP 5, v tisku.
- Smetánka, Z.–Hrdlička, L.–Blajerová, M. 1973: Výzkum slovanského pohřebiště za Jízdárnou na Pražském hradě, AR XXV, 265–270, 361.
- 1974: Výzkum slovanského pohřebiště za Jízdárnou Pražského hradu v r. 1973, AR XXVI, 386–405, 433–438.
- Turek, R. 1950: K počátkům Prahy, PA XLIII, 1947/48, 59–94.
- Třeščík, D. 1978: Recenze práce Jarmily Háskové, Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století, CsČH 26, 1978, 770–773.
- Vencl, Sl. 1983: K problematice fortifikací v archeologii, AR XXXV, 284–315.

Zusammenfassung

Die Burgwälle der Stadt Praha (Prag) in der jüngeren und späten Burgwallzeit

Einleitend betont die Autorin die Notwendigkeit des Studiums der Burgwälle aus der jüngeren und späten Burgwallzeit (10.–13. Jahrhundert) auf dem Boden der Hauptstadt Prag im Rahmen des Studiums der frühmittelalterlichen Besiedlungsformen im Gebiet des agrarischen Hinterlands der Prager Agglomeration. Die jüngeren Burgwälle besaßen auf dem Prager Territorium ihre historische Bedeutung und haben wahrscheinlich auch eine wichtige Rolle bei der Entwicklung und Formung der Siedlungsnetzstruktur gespielt, sie bildeten nämlich des Hinterland der entstehenden Stadt, und dies als bestimmte Lokalzentren mit spezifischer Funktion und besonderem Siedlungscharakter.

In Form von Tabellen (Nr. 1–3) faßt die Autorin den derzeitigen Forschungsstand hinsichtlich der Prager slawischen Burgwälle kritisch zusammen und beurteilt dessen Quellenwert. Dann berichtet sie über das Fortschreiten der Dokumentation der Burgwälle Vinoř, Praha 9, und Královice, Praha 10, sowie über die vorläufigen Ergebnisse der Oberflächenerkundung (Abb. 2–4). Abschließend wird die Frage der Funktion dieser Burgwälle und die Möglichkeit ihrer Beantwortung erörtert.

Abbildungen

Abb. 1. Karte der Prager Burgwälle. 1 – Sárka; 2 – Prager Burg; 3 – Butovice; 4 – Zámka bei Bohnice; 5 – Vyšehrad; 6 – Hostivař; 7 – Vinoř; 8 – Dubeč; Královice.

Tab. 1. Chronologie der Prager Burgwälle.

Tab. 2. Stand der Abbildungen der Prager Burgwälle.

Tab. 3. Stand der Geländeuntersuchungen der Prager Burgwälle.

Abb. 2. Schematischer Plan des Burgwalls Královice, Praha 10.

Abb. 3. Burgwall Královice, Praha 10. Auswahl der in den einzelnen Abschnitten des inneren Burgwallareals vertretenen Keramiktypen (Abschnitt I/1–6).

Abb. 4. Burgwall Královice, Praha 10. Auswahl der Keramiktypen (II/1–4).

Zeichnungen der Abb. 3 und 4: H. Nedvědová.